

Иманкулова С. Э., п.и.к.

И.Арабаев атындағы

Кыргыз мамлекеттік университеті

saadatesen@mail.ru

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ИНКЛЮЗИВДИК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ӨНҮГҮШҮШҮ

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Аннотация. Заманбап мезгилде Кыргыз Республикасынын билим берүү системасынын өнүгүшүндө бирден-бир негизги милдеттердин бири, ар бир баланын өнүгүшүнө, анын психикалық жана дене өзгөчөлүктөрүнө, мүмкүнчүлүктөрүнө жана жөндөмдүлүктөрүнө карабастан шарт түзүү болуп саналат.

Бул макалада Кыргыз Республикасында инклюзивдик билим берүүнүн өнүгүшүү кандай деңгээлде жүргүп жаткандығы жөнүндө баяндалат.

Түйүндүү сөздөр: инклюзия, инклюзивдик билим берүү, принцип, социализациялашуу, өнүгүү, инсан, балдар, интеграция, мүмкүнчүлүгү чектелген, ден-соолук.

Аннотация: На современном этапе в развитии образования Кыргызской Республики одним из основных задач является создание условий для развития детей, несмотря на его психические и физические особенности, возможности и способности.

В этой статье рассматривается, на каком уровне идет развитие инклюзивного образования в Кыргызской Республике.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, принцип, социализация, развитие, личность, дети, интеграция, ограниченными возможностями, здоровье.

Abstract: At the present stage in the development of education in the Kyrgyz Republic, one of the main tasks is the creation of conditions for the development of children, despite its mental and physical characteristics, capabilities and abilities.

This article examines the level of development of inclusive education in the Kyrgyz Republic at what level.

Key words: inclusion, inclusive education, principle, socialization, development, personality, children, integration, limited opportunities, health.

Азыркы учурда Кыргызстандагы саясий, экономикалык жана социалдык өзгөрүүлөр билим берүү тармагындагы максат жана милдеттердин мурунку түшүнүгүн өзгөртүү керек экендигин аныктады. Алар бардык кызыктар тарааттардын сапаттуу билим алуусун эске алуу менен коомдун уламдан-улам өсүүчүү керектөөлөрүн канаттандырууга жөндөмдүү болгон билим берүү системасын калыптандырууга бағытталган.

Акыркы он жылдык билим берүү системасында чоң өзгөрүүлөр менен мүнөздөлөт. Эгемендүү Кыргызстандын жаңы мамлекеттік саясатына ылайык билим берүү демократиялык принциптерди өздөштүрдү. Билим берүү тармагында мамлекеттік саясаттын бир көрсөткүчү катары болуп калктын аяр категорияларына, алардын арасында ден-соолугунан мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдарга мамиле эсептелинет.

Кыргызстан инклюзивдик саясат жана инклюзивдик практикага карата активдүү калыптануу баскычында турат. Буга Кыргыз Республикасынын Эл аралык Концептуалдык Докладдарды, 1993-жылы БҮҮнүн Генералдык Ассамблеясы кабыл алган резолюциясын, майыптар үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуунун Стандарттуу эрежелерин таануу, Кыргыз Республикасынын Балдардын укугу жөнүндө Конвенцияны ратификациялоосу (1994) балдардын, ошондой эле мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын кызычылыгын жана укугун коргоо боюнча Улуттук мыйзамдуулукту калыптандыруу үчүн негиз болуп калды. Бүгүнкү күндө республиканын балдарынын кызычылыгын жана укугун камсыз кылуу боюнча мыйзамдуулук базасы 30дан ашык мыйзамдар жана нормативдик актыларды камтыйт.

Ушул концепцияга ылайык Кыргыз Республикасында ден-соолугу, мүмкүнчүлүгү чектелген балдарды коомго камтуу маселеси ишке ашырылып жатат.

Инклюзия (камтуу) – бул өзгөчө муктаждыктары бар адамдардын потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн толугу менен ачууга максималдуу жана ар тараптуу багытталган мамлекеттик жана мамлекеттик эмес чаралардын системасы.

Бардык мектептер, ал атайын же орто жалпы билим берүү мектеби, ЖОЖдор болбосун инклюзивдик билим берүүнүн чагылдырылыши керек, анда уюмдар окуучулардын муктаждыктарын канааттандыруу жана ушул процессти ишке ашыруу учун ресурстарды сунуштайт [2].

Инклюзивдүү билим берүү төмөнкү принциптерге таянат:

- адамдын баалуулугу анын жөдөмдүүлүгүнөн көз каранды эмес;
- ар бир адам ойлоно жана сезе алат;
- ар бир адамдын баарлашууга жана ишмердүүлүккө укугу бар;
- бардык адамдар бир-бирине муктаж;
- бардык адамдар достукка жана колдоого муктаж;
- ар түрдүүлүк адамдын жашоосун бардык жағынан күчтөт.

1990-жылга чейинки инклюзия түшүнүгүндө постсоветтик мамлекеттер баланын майыптыгын медициналык моделинен карашкан, ал өзүнүн параметрлери боюнча дискриминацияга алып келген.

1995-жылдан баштап инклюзивдик билим берүү идеясы Кыргызстандын мектепке чейинки мекемелеринде тарала баштаган. Бул идея дүйнөдөгү 30 мамлекетти камтыган “Кадам артынан кадам” Эл аралык билим берүү программасынын алкагында ишке ашырылган. Бүткүл дүйнө боюнча статистика көрсөткөндөй, мектепке чейинки куракта тиешелүү билим алган жана кичинекей кезинен тартып жакшы багылган балдар мектепке дагы, жашоого дагы көбүрөөк ийгиликтүү болушат [1; 40-б].

Мамлекеттин билим берүү жаатында саясаттык көрсөткүчтөрдүн бири калктын ичиндеги мүмкүнчүлүгү чектелген категориядагы адамдарга болгон мамиле болуп санаат. Балдардын укугу дүйнөлүк Конвенциянын бир принциби билим алууга укук болуп санаат. Балдардын билим алууга болгон укук, аларды парталарга отургузуп коюу гана эмес, балдардын өнүгүүсүнө туура таасир эткен шарттарды мектепте түзүүгө багытталган иш-чаралар да кирет.

Кыргызстандык изилдөөчү, психолог Н. А. Багдасарова өзүнүн “Инклюзивдик билим берүү жана майыптыктын модели” аттуу изилдөөсүндө инклюзивдик билим берүүнүн өнүгүүсүнүн эволюциясы жөнүндө төмөнкүдөй оюн айткан: “Инклюзивдик билим берүүнүн өнүгүүсү, коомдо майып түшүнүгү менен

тыгыз байланышта, ошондуктан өзгөчө талаптары бар адамдардын жашоосу жөнүндө кандай түшүнүктөр көбүрөөк тарагандыгын билүү абдан маанилүү (анткени, Кыргызстандагы коомчулук ар башка болгондуктан ар кандай коомдук топтордо же региондордо ар түрдүү түшүнүктөр басымдуу кылат).

Майыптыкка мамиле жана түшүнүктөрдүн 4 моделин бөлүп кароого болот: диний, медициналык, коомдук жана маданий. Тарыхый жактан бул моделидер биригинин артынан бири пайда болгон, бирок бүгүн булаардын ар бири бардык мамлекеттерде бар жана булаарды ар кандай коомдук түзүлүштөрдө жана топтордо кезиктируүгө болот” [3; 6-б].

Медициналык моделдин пайда болушуна атайдын педагогика боюнча белгилүү изилдөөчү К.М.Тилекеев көнери токтолуп төмөнкүлөрдү белгилеген: психофизикалык өнүгүүсүндө өзгөчөлүктөрү бар балдарга кылган мамилелердин тарыхынын этаптарын Л.С.Выготскийдин концепциясына таянуу менен талдоонун негизинде, төмөнкүлөдү белгилейт: «Мектепте психофизикалык өнүгүүсүндө өзгөчөлүктөрү бар балдарды окутуу тарыхын шарттуу түрдө төмөнкү этаптарга бөлүүгө болот:

- XX кылымдын башталышы – 60-жылдардын ортосу – «медициналык модель» → **сегрегация**
- 60-жылдардын ортосу – 80-жылдардын ортосу – «нормализация модели» → **интеграция**
- 80-жылдардын ортосу – азыркы учур – «социалдык модель» → **кошуу.** [1; 9-б]

Адам баласы коомдо жашайт жана коом аркылуу өсөт деген негизди таануу менен, педагогикада чөйрө багыты алдынкы маанигэ ээ болуп эсептелет. Эгерде окуучулар социалдык биримдикти, гармонияны, бири-бирине урматтоону колдогон билим берүү мейкиндигинде болушса, анда ушул нерселер аларды тынчтыкта, тирешүүсүз жашаганга жана ошону менен бирге алар өзүнүн аброян, өзгөчөлүгүн сактап калганга ўйрөтөт.

Ал эми азыркы учурда башталгыч класста окутуулучу ар бир предметтин программасын инклюзивдик билим берүүгө адаптациялоо иштери жүргүзүлүп жатат. Бара-бара бул программалар жалпы орто билим берүүгө мектептердин башталгыч класстарына киргизилип, ар бир мүмкүнчүлүгү чектелген бала билим алат деген ойдобуз.

Адабияттар

- Инклюзивное образование в высшей школе: Интегрированное учебно-метод. пособие. – Б., 2010. – 172 с.
- Усенко Л.В., Дудкина О.И., Сейдекулова Г.С. Инклюзивное образование Методическое пособие для воспитателей ДОО и учителей начальных классов. – Б., 2012.
- Учебный модуль «Создание инклюзивной развивающей среды в дошкольных организациях Кыргызстана. – Б. 2017.